

<https://doi.org/10.5559/di.31.2.07>

EKONOMSKA PRILAGODBA I ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM MUŠKARACA I ŽENA: ULOGA SOCIJALNE PODRŠKE

Lana BATINIĆ, Ivana VRSELJA, Dragan GLAVAŠ
Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb, Hrvatska

UDK: 159.922.27(497.5):336

Prethodno priopćenje

Primljeno: 27. srpnja 2020.

Cilj rada bio je provjeriti pokazuje li socijalna podrška moderatorsku i/ili medijatorsku ulogu u odnosu dvaju indikatora teške ekonomske prilagodbe (gubitka financijske neovisnosti i gubitka načina života) i zadovoljstva životom. Podatci su prikupljeni u dvije točke mjerenja 2016. godine na prigodnom uzorku od 164 muškarca i 180 žena. U prvoj su točki samoiskazom mjerena dva indikatora ekonomske prilagodbe, dok je u drugoj točki mjerena percipirana socijalna podrška i zadovoljstvo životom. Podatci su obrađeni nizom moderacijskih i medijacijskih analiza. Rezultati su pokazali neznačajnost testiranih moderacijskih učinaka socijalne podrške na odnos obaju indikatora ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom kod oba spola, dok su medijacijske analize pokazale značajnost samo jednoga testiranog medijacijskog učinka, i to na uzorku žena. Specifičnije, pokazalo se da izraženiji gubitak načina života dovodi do manje socijalne podrške, što naposljetku dovodi do nižega zadovoljstva životom. Rezultati su interpretirani s obzirom na postavke o ekonomskoj prilagodbi kao izvoru stresa te s obzirom na postojeće hipoteze o ulozi socijalne podrške u kontekstu dobrobiti pojedinca, odnosno zadovoljstva životom.

Ključne riječi: ekonomska prilagodba, socijalna podrška, zadovoljstvo životom

Ivana Vrselja, Hrvatsko katoličko sveučilište, Ilica 242,
10000 Zagreb, Hrvatska.

E-mail: ivana.vrselja@unicath.hr

Zadovoljstvo životom i ekonomska prilagodba

Zadovoljstvo životom kognitivna je komponenta subjektivne dobrobiti i ono se odnosi na proces u kojem pojedinac prosuđuje o kvaliteti svojega života tako što uspoređuje svoj život sa svojim vlastitim jedinstvenim skupom kriterija dobra života – ako je podudaranje veliko, pojedinac samoizvještava o dobru životu (Pavot i Diener, 1993). U usporedbi s afektivnim komponentama subjektivne dobrobiti, zadovoljstvo životom rjeđe je proučavano u literaturi. Međutim, taj je status nezasažen, s obzirom na to da zadovoljstvo životom odražava dugoročniju perspektivu, za razliku od afektivnih reakcija, koje su često kratkotrajna vijeka i odgovor na trenutačne čimbenike (Pavot i Diener, 1993; Diener i Suh, 1997). Na području istraživanja subjektivne dobrobiti znatno je pozornosti posvećeno otkrivanju čimbenika koji pridonose zadovoljstvu životom, a jedna od njih jesu prihodi pojedinca (npr. Biswas-Diener i Diener, 2001; Diener i Oishi, 2000; Lachman i Weaver, 1998). Istraživanja prihoda pojedinca kao objektivnoga pokazatelja pokazala su kako je nizak prihod pojedinca povezan s nižim zadovoljstvom života pojedinca (Diener i Biswas-Diener, 2002; Diener i Oishi, 2000). Međutim, ta se povezanost pokazala uglavnom niskom (Lucas i Dyrenforth, 2006; Lucas i Schimmack, 2009), razlog čemu može biti u tome što se ljudi relativno lako prilagode svojim razinama resursa i iskustvima (Diener i Suh, 1997). Mnogi objektivni resursi, poput bogatstva, relativno su konkretna pitanja oko kojih je lako donijeti međuljudske usporedbe. Stoga se čini razumnim pretpostaviti da objektivni resursi utječu na zadovoljstvo životom zato što percepcija ljudi o njihovoj imovini u usporedbi s imovinom drugih zapravo određuje kako se oni osjećaju u vezi sa svojim životom i okolnostima (Diener i Suh, 1997). U skladu s tim, istraživanja su pokazala da je subjektivna priroda ekonomske realnosti zapravo važnija od objektivne u predviđanju dobrobiti pojedinca (Bridges i Disney, 2010; Selenko i Batinic, 2011; Wilkinson, 2016). Naime, riječ je o tome da pojedinci s istom objektivnom ekonomskom realnosti mogu imati različite poglede i odgovore na svoju situaciju. Specifičnije, dva pojedinca s niskim prihodom mogu svoje financijske uvjete promatrati potpuno različito. Pitanje je koji od ta dva pojedinca osjeća ono što se na ovom području istraživanja naziva ekonomski pritisak. Jedan pojedinac tako može imati niske prihode, ali on možda nema poteškoća u plaćanju računa jer ne troši puno i ima potpuno drugačije vrijednosti i navike trošenja od drugoga pojedinca, koji u nekom trenutku usporedbe

ima slične prihode, ali stečene navike koje iziskuju više novca. Stoga je vjerojatnije da će drugi pojedinac u usporedbi s prvim doživjeti više financijskoga stresa. Financijski stres je u literaturi često konceptualiziran i operacionaliziran kroz mjere percipiranoga financijskog, odnosno ekonomskog, pritiska (Wrosch i sur., 2000; Åslund i sur., 2014, Vinokur i sur., 1996). Prema Elder i suradnicima (1992), dva su ključna elementa percipiranoga ekonomskog pritiska: shvaćanje pojedinca da ima poteškoća u plaćanju računa i "spajanju kraja s krajem" te njegova ekonomska prilagodba na novonastalu situaciju, a koja se odnosi na gubitak, i to na gubitak financijske neovisnosti i gubitak dotadašnjega načina života (Elder i sur., 1992). Nekoliko je mogućih posljedica ove ekonomske prilagodbe. Krajnja bi posljedica, ali i cilj ekonomske prilagodbe, bila postići uravnotežen odnos između prihoda i rashoda. Međutim, dok do toga ne dođe, posljedica je zapravo iskustvo pojedinca da je nešto izgubio i iskustvo da se pred njim nalaze teški izbori. Nužne redukcije do kojih mora doći u situacijama ekonomskih poteškoća dovode do rizika javljanja psihološkoga stresa zbog percipirane nemogućnosti da se spoji kraj s krajem i da je došlo do gubitka financijske neovisnosti i dotadašnjega načina života (Elder i sur., 1992). Međutim, taj stres zbog ekonomske prilagodbe može dovesti do niza ponašanja, percepcija i procjena kod pojedinca, koje onda mogu djelovati i na njegovu dobrobit, odnosno zadovoljstvo životom. Jedan od konstrukata koji se u literaturi nameće kao važan u odnosu između stresa pojedinca i njegove dobrobiti jest percepcija socijalne podrške.

Uloga socijalne podrške u odnosu ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom

Socijalna je podrška multidimenzionalni konstrukt koji je definiran u literaturi na mnoge načine (Barrera, 1986). Song i suradnici (2011) navode kako je većini tih definicija zajedničko to što one implicitno ili eksplicitno naglašavaju pomagačku prirodu socijalne podrške, koja je utemeljena na odnosima (Song i sur., 2011). Prema tome, socijalnu je podršku najbolje promatrati kao pomoć, odnosno kao priskrbljivanje opipljivih ili neopipljivih resursa, a koje pojedinci dobivaju od članova svoje mreže (Song i sur., 2011). Socijalna se podrška može kategorizirati različito te se tako ona može s obzirom na sadržaj podijeliti na emocionalnu (ljubav, sviđanje, empatija) i instrumentalnu podršku (dobra i usluge) (Ross i Willigen, 1997) te informacijsku podršku (informacija o okolini) (Lin i Ao, 2008). U terminima stupnja subjektivnosti, socijalna se podrška može podijeliti na percipiranu i objektivnu ili stvarnu podršku (npr.

Caplan, 1979). Istraživanja su pokazala kako postoje spolne razlike u socijalnoj podršci, odnosno da žene češće pružaju i traže više socijalne podrške u usporedbi s muškarcima te da imaju širu mrežu podrške (npr. Stokes i Wilson, 1984; Wohlgemuth i Betz, 1991). Navedene se razlike mogu objasniti različitom socijalizacijom žena i muškaraca (Monnier i sur., 1998), pri čemu su žene učene da se usmjeravaju na odnose, da vjeruju drugima, a muškarci da budu nezavisni i da se suzdržavaju od javnog iskazivanja emocija.

Upravo se konstrukt socijalne podrške u literaturi pripisuje znatan utjecaj na odnos stresa i dobrobiti pojedinca. U objašnjenju tog odnosa i uloge socijalne podrške, u literaturi (npr. Barrera, 1986; Kaniasty i Norris, 1993) predloženo je nekoliko hipoteza. Prema jednoj hipotezi, tzv. hipotezi ublažavanja (eng. *buffering*) (npr. Kaplan i sur., 1977; Cohen i Wills, 1985; Cohen i sur., 1986; Alloway i Bebbington, 1987; Whelan, 1993; Lakey i Orehek, 2011; Peirce i sur., 1996), socijalna podrška ima moderacijsku ulogu u odnosu stresa i dobrobiti pojedinca. U skladu s ovom hipotezom pretpostavlja se da veća socijalna podrška ublažava negativan učinak stresa na dobrobit pojedinca. Ovaj je učinak važan u praktičnom smislu jer prisutnost ovog učinka ublažavanja socijalne podrške sugerira manju vjerojatnost negativnih ishoda za pojedince koji posjeduju odgovarajući sustav podrške kada su izloženi nekom stresu (Koeske i Koeske, 1991). Pronalaženje učinka ublažavanja koji socijalna podrška ima na djelovanje stresa na ishode pojedinca u istraživanjima daje informaciju kada je i kojim pojedincima potrebna intervencija te sugerira zašto bi ona mogla biti korisna za njih.

Druga hipoteza, medijacijska, rjeđe je istraživana u literaturi u usporedbi s moderacijskom hipotezom (npr. Skok i sur., 2006; Yang i sur., 2018; Wang i sur., 2020). Postoje dva modela ove hipoteze, a svaki od njih pretpostavlja drugačije odnose među konstruktima. Jedan je model tzv. supresor model ili model mobilizacije podrške (npr. Wheaton, 1985; Barrera, 1986; Kaniasty i Norris, 1993), dok se drugi naziva modelom pogoršanja socijalne podrške (npr. Wheaton, 1985; Barrera, 1986; Lin, 1986; Kaniasty i Norris, 1993). Prvi model sugerira kako doživljaj stresa dovodi do traženja socijalne podrške, što na posljetku dovodi do veće dobrobiti. Do ovakva će slijeda događaja doći u slučaju kada su stresni događaji nedvosmisleni i vidno stresni (Eckenrode i Wethington, 1990). Međutim, ponekad stresori nisu takvi, kao što je to u slučaju stresora socijalnoga tipa, poput nezaposlenosti; ovi stresori rezultiraju međuljudskim poteškoćama i socijalnim povlačenjem, pa onda i smanjenim zadovoljstvom podrškom i smanjenom dobrobiti

(Kaniasty i Norris, 1993). Socijalna je podrška nešto što se pruža na dnevnoj osnovi kroz svakodnevne interakcije (Leatham i Duck, 1990), a stigma i nesigurnost povezani s poteškoćama, poput ekonomskih, mogu dovesti do toga da se osoba koja doživljava te poteškoće osjeća izolirano. Osobe u njihovoj okolini možda ne vide ili ne mogu prepoznati da osoba doživljava poteškoće, možda ne znaju kako bi pomogli te nude pomoć na neprimjeren način, a sve to dovodi do percepcije da podrška nije dostupna (Dakof i Taylor, 1990; Dunkel-Schetter i Skokan, 1990). U skladu s navedenom medijacijskom hipotezom pogoršanja socijalne podrške, stres u životu pojedinca dovodi do percepcije manje socijalne podrške, što onda dovodi do manje dobrobiti pojedinca (npr. Skok i sur., 2006; Yang i sur., 2018; Wang i sur., 2020).

Dosadašnja istraživanja

Moderacijska je hipoteza socijalne podrške relativno češće istraživana u usporedbi s drugim hipotezama o ulozi ovoga konstrukta u odnosu stresa i dobrobiti pojedinca. Kada je riječ o stresu ekonomskoga pritiska te njegove važne komponente, ekonomske prilagodbe, zamjetno je da u literaturi općenito nedostaje istraživanja koja su ispitivala ove dvije hipoteze o ulozi konstrukta socijalne podrške u odnosu između te vrste stresa i dobrobiti pojedinca općenito, odnosno zadovoljstva životom, koje je od interesa u ovom radu.

Jedno od rijetkih istraživanja u kojem je ispitivano postojanje moderacijske hipoteze jest ono koje su proveli Åslund i sur. (2014). Spomenuti su autori poučavali kako socijalna podrška djeluje na odnos percipiranoga ekonomskog pritiska, mjenoga ponajprije kroz nemogućnost plaćanja računa, i dobrobit pojedinca. U ovom se istraživanju pokazalo da je u grupi pojedinaca s visokom socijalnom podrškom veći ekonomski pritisak povećao vjerojatnost javljanja smanjene dobrobiti za tri puta na uzorku muškaraca te za dva puta na uzorku žena. Međutim, u grupi pojedinaca s niskom socijalnom podrškom veći je ekonomski pritisak povećao vjerojatnost javljanja smanjene dobrobiti za čak sedam puta na uzorku muškaraca i šest puta na uzorku žena. Prema tome, istraživanje Åslund i sur. (2014) dokazalo je djelovanje socijalne podrške kao ublažavajućega čimbenika u odnosu ekonomskoga pritiska i dobrobiti pojedinca.

Kada je riječ o provjeri medijacijske hipoteze socijalne podrške, koliko je poznato autorima ovog rada, ne postoji istraživanje koje je proučavalo posreduje li socijalna podrška u odnosu između ekonomskoga pritiska, odnosno ekonomske prilagodbe, i zadovoljstva životom. Kao istraživanje koje se bavilo tom hipotezom možemo spomenuti ono koje su nedavno

proveli Yang i sur. (2018); međutim, ono u proučavani model nije uključilo ekonomski pritisak. Svejedno, valja navesti kako su spomenuti autori potvrdili medijacijsku hipotezu socijalne podrške, pokazavši kako izraženiji stres dovodi do smanjene socijalne podrške, što onda dovodi do smanjenoga zadovoljstva životom.

SVRHA ISTRAŽIVANJA I HIPOTEZE

Mehanizam kojim je socijalna podrška povezana sa stresom i dobrobiti pojedinca treba još istraživati i razjasniti (Cohen i Wills, 1985), ali nije nemoguće da ona ima i moderacijsku i medijacijsku ulogu u tom odnosu. Stoga treba provoditi daljnja istraživanja uloge koju socijalna podrška ima u odnosu između stresa i dobrobiti pojedinca.

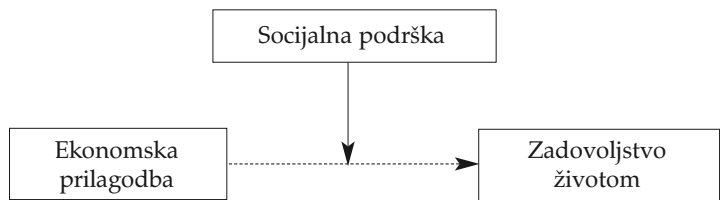
Kako se vidi iz dosadašnjega prikaza, literatura je relativno oskudna o istraživanjima koja se bave proučavanjem moderacijske i medijacijske uloge socijalne podrške u odnosu između stresa i dobrobiti pojedinca, pogotovo u kontekstu ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom. Takvo nas stanje u literaturi upućuje na važnost i značenje toga proučavanja i upravo se u tome nalazi glavna svrha ovog rada. U radu ćemo se, dakle, istodobno baviti ispitivanjem hipoteze o moderacijskoj i medijacijskoj hipotezi socijalne podrške, ali ćemo te dvije uloge socijalne podrške proučiti u odnosu između dviju varijabli koje su u tom kontekstu rijetko proučavane u literaturi: ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom. Značenje uključivanja ovih varijabli vidi se u stjecanju spoznaja o tome što se zbiva u "trajnijim", dugoročnijim okolnostima: ekonomska prilagodba uključuje perspektivu što se odnosi na životne situacije koje nije tako lako promijeniti, koje dulje traju, a isto tako i zadovoljstvo životom je, kako je već rečeno, komponenta dobrobiti pojedinca koja je dugoročnija i koja nije osjetljiva na trenutačne čimbenike. Uza sve navedene doprinose ovog rada, kao doprinos može se navesti još i činjenica da ćemo se u njemu baviti i ispitivanjem postoje li spolne razlike u dobivenim učincima.

Polazeći od navedene moderacijske i medijacijske hipoteze socijalne podrške i stanja u literaturi s trenutačnim spoznajama koje su ukratko ovdje prikazane, postavljaju se četiri hipoteze rada. U skladu s moderacijskom hipotezom, očekuje se da će teža ekonomska prilagodba (gubitak financijske neovisnosti i gubitak načina života) imati slabiji učinak na smanjenje zadovoljstva životom kod pojedinaca koji imaju veću socijalnu podršku u odnosu na one koje imaju manju socijalnu podršku (H1) (Slika 1).

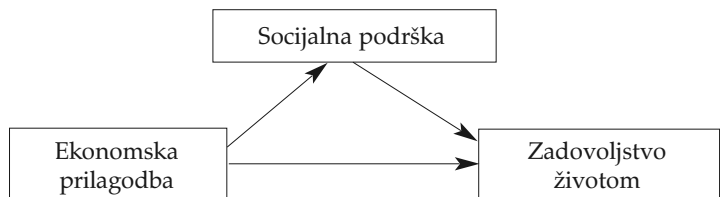
S obzirom na to da u literaturi ne postoji dostatno istraživanja o spolnim razlikama u moderacijskoj ulozi socijalne po-

držke u odnosu navedenih dvaju indikatora ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom, postavlja se druga hipoteza u obliku nulte hipoteze, prema kojoj se ne očekuju spolne razlike u postojanju moderacijskog učinka socijalne podrške u odnosu između navedenih dvaju indikatora ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom (H2). Nadalje, u skladu s medijacijskom hipotezom učinaka socijalne podrške, očekuje se da će izraženiji indikatori teške ekonomske prilagodbe (gubitak financijske neovisnosti i gubitak načina života) voditi percepciji manje dostupnosti socijalne podrške, što će u konačnici voditi nižem zadovoljstvu životom (H3) (Slika 2).

☞ SLIKA 1
Konceptualni prikaz moderacijske uloge socijalne podrške u odnosu ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom

☞ SLIKA 2
Konceptualni prikaz medijacijske uloge socijalne podrške u odnosu ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom

I konačno, s obzirom na to da u literaturi ne postoji dostatno istraživanja o spolnim razlikama u medijacijskoj ulozi socijalne podrške u odnosu navedenih dvaju indikatora ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom, postavlja se četvrta hipoteza u obliku nulte hipoteze, a koja glasi da se ne očekuju spolne razlike o postojanju medijacijske uloge socijalne podrške u odnosu između dvaju indikatora teške ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom (H4).

METODA

Sudionici

Rad se temelji na podacima prikupljenim u okviru longitudinalnog istraživanja djece i njihovih roditelja. S obzirom na postavljene ciljeve rada i probleme, u radu su prikazani podatci koji su dobiveni samo na uzorku roditelja djece (učenika od 6. do 8. razreda osnovne škole te od 1. do 3. razreda srednje škole), i to onih roditelja koji su ispunili sve mjere od interesa u ovom radu. Dakle, uzorak se sastojao od 164 muškarca i 180 žena; od tog uzorka 141 muškarac bio je u roditeljskom paru sa sudionicom iz uzorka žena. Prosječna dob

muškaraca u uzorku iznosila je 47 godina ($SD = 5,34$), a žena 44 godine ($SD = 4,87$). Sudionici obaju spolova u uzorku najčešće su u braku (99,4 % muškaraca i 99,4 % žena), a neznatan udio njih (0,6 % muškaraca i 0,6 % žena) živi u izvanbračnoj zajednici. Sudionici su najčešće srednjoškolskog (57,4 % muškaraca i 53,4 % žena) i fakultetskog obrazovanja (24,1 % muškaraca i 29,2 % žena), dok je najmanje onih koji imaju nezavršenu osnovnu ili završenu osnovnu školu (3,2 % muškaraca i 1,1 % žena). Većina je sudionika zaposlena, i to najvećim dijelom na neodređeno radno vrijeme (82,9 % muškaraca i 83,7 % žena), a znatno manje na određeno radno vrijeme (7,6 % muškaraca i 7,9 % žena). Nezaposlenih je muškaraca u uzorku bilo najmanje (2,5 %), dok je nezaposlenih žena u uzorku bilo podjednako kao i onih koje su zaposlene na određeno vrijeme (7,8 %).

Najveći udio sudionika procjenjuje da su prosječni mjesečni prihodi po članu kućanstva u rasponu od 1501 do 2500 kuna (25,3 % muškaraca i 29,1 % žena), a odmah potom u rasponu od 2501 do 3500 kuna (19,1 % muškaraca i 22,3 % žena) i od 3501 do 4500 kuna (19,1 % muškaraca i 22,3 % žena). Tek 11,7 % muškaraca i 8,4 % žena procjenjuje da je prosječni prihod po članu kućanstva u najmanjoj mjerenoj kategoriji (manje od 1500 kn) te je taj udio manji od udjela onih (17,3 % muškaraca i 11,7 % žena) koji procjenjuju da je prosječan prihod po članu kućanstva u najvišoj izmjerenoj kategoriji, odnosno više od 5501 kuna.

Instrumenti

Podatci prikazani u ovom radu prikupljeni su u okviru istraživanja u kojem je na odraslim sudionicima primijenjen opsežan instrumentarij namijenjen mjerenju raznih aspekata života: roditeljskoga ponašanja, emocionalnih stanja roditelja, njihove percepcije socijalne podrške, zadovoljstva životom, aspekata radnoga mjesta roditelja, sukoba obitelji i rada te rada i obitelji, kao i pokazatelja ekonomskoga stanja obitelji. Međutim, kako bismo odgovorili na postavljene probleme, u ovom su radu prikazani podatci prikupljeni instrumentima kojima je mjerena ekonomska prilagodba te socijalna podrška i zadovoljstvo životom. Budući da su se podatci prikupljali longitudinalno u dvije točke mjerenja, iz prve točke mjerenja uzete su samoprocjene ekonomske prilagodbe muškaraca i žena, dok su iz druge točke mjerenja, oko 6 mjeseci kasnije, uzeti podatci o njihovoj percepciji socijalne podrške koje im drugi ljudi daju, kao i njihovoj procjeni zadovoljstva životom.

Mjera *ekonomske prilagodbe* konstruirana je na temelju čestica kojima su mjerena dva indikatora ekonomske prilagodbe, a koje su rabili autori Elder i suradnici (1992). Prilagodbom

njihovih 17 originalnih čestica na kontekst života u Hrvatskoj došlo se do mjere od 11 čestica ekonomske prilagodbe, koje se odnose na postupke koje je pojedinac poduzeo kao odgovor na ekonomske poteškoće. Od 11 čestica njih pet se odnosi na gubitak financijske neovisnosti (npr. *Posudili ste novac da biste platili račune*), a šest na gubitak načina života (npr. *Prodali ste imovinu/posjed kako biste podmirili troškove života*). Sudionici na ovoj mjeri bilježe svoj odgovor na dihotomnoj skali (0 – ne ; 1 – da) o prisutnosti određenoga postupka navedenog u svakoj od pojedinih čestica u zadnjih godinu dana. Formiran je ukupan rezultat posebno na indikatoru gubitka financijske neovisnosti, kao i na indikatoru gubitka načina života. Oba su ukupna rezultata formirana kao zbroj odgovora na pojedinim česticama svakoga pojedinog indikatora, pri čemu on može varirati od 0 do 5 na indikatoru gubitka financijske neovisnosti te od 0 do 6 na indikatoru gubitka načina života. Pri tome viši rezultat upućuje na otežanu ekonomsku prilagodbu obitelji, odnosno na veći gubitak financijske neovisnosti i veće gubitke u načinu dosadašnjega života obitelji. Pouzdanost mjere gubitak financijske neovisnosti tipa unutarnje konzistencije na uzorku obaju spolova je niska (0,65 za muškarce te 0,61 za žene), ali prihvatljiva (Griethuijsen i sur., 2014); pouzdanost mjere gubitak načina života na uzorku muškaraca također je niža, ali prihvatljiva (0,69), dok je na uzorku žena zadovoljavajuća (0,74).

Socijalna podrška mjerena je instrumentom od šest čestica što ga je konstruirala Fram (2003), pri čemu prve tri čestice mjere emocionalnu socijalnu podršku (npr. *Kad imam problem ili mi je potrebna pomoć, imam s kim o tome razgovarati*), a zadnje tri čestice instrumentalnu socijalnu podršku (npr. *Ako trebam nešto kupiti za dijete (npr. cipele) i nemam novca za to, postoji netko tko bi mi posudio novac*). Sudionici su na skali od 4 stupnja procjenjivali točnost tvrdnji (1 – u potpunosti netočno; 4 – u potpunosti točno). Budući da instrument dosad nije bio primjenjivan na hrvatskim uzorcima, eksploratornom faktorskom analizom provjerena je njegova struktura. Rezultati su pokazali postojanje jednoga faktora i na uzorku muškaraca i žena, čime je opravdano formiranje ukupnog rezultata na cijelom instrumentu. Ukupan je rezultat formiran kao prosjek odgovora na svim česticama, pri čemu veći rezultat upućuje na veću percipiranu socijalnu podršku. Pritom je pouzdanost tipa unutarnje konzistencije zadovoljavajuća na oba spola i na uzorku muškaraca iznosi 0,88, a na uzorku žena 0,87.

Zadovoljstvo životom mjereno je mjerom koja je konstruirana za potrebe ovog istraživanja, a u kojoj se od sudionika tražilo da procijene na skali od 1 (*potpuno sam nezadovoljan*) do 7 (*potpuno sam zadovoljan*) koliko su zadovoljni sa sedam do-

mena svojega života (zdravljem, financijskom situacijom, prijateljstvima, samim sobom, poslom, obitelji, prostorom u kojem žive). Eksploratorna faktorska analiza pokazala je postojanje jednoga faktora i na uzorku muškaraca i žena, opravdavajući formiranje ukupnog rezultata na cijeloj mjeri. Ukupan rezultat dobiven je zbrajanjem odgovora na svih 7 čestica, pri čemu veći rezultat upućuje na veće zadovoljstvo životom. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije kod žena iznosila je 0,87, a kod muškaraca 0,86.

Postupak

Provedbu ovoga longitudinalnog istraživanja odobrilo je Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (današnje Ministarstvo znanosti i obrazovanja nosilo je to ime do 16. listopada 2016.) te Etičko povjerenstvo Hrvatskoga katoličkoga sveučilišta, a financiralo ga je Hrvatsko katoličko sveučilište [odobreni znanstveni projekt "Rad roditelja, ekonomske teškoće obitelji i dobrobit roditelja i djece", (HKS-2016-3)]. Podatci su prikupljeni u dvije točke mjerenja: (1) tijekom svibnja i lipnja 2016. godine te (2) tijekom studenoga i prosinca iste godine. S obzirom na njegovu svrhu i ciljeve, u navedenom su projektu sudjelovala djeca i njihovi roditelji. Djeca su bila učenici osnovnih i srednjih škola na području Grada Zagreba i okolice, koje su u uzorak odabrane na prigodan način. Od četrnaest pozvanih osnovnih škola u istraživanju je pristalo sudjelovati njih šest, dok je od 11 pozvanih srednjih škola u istraživanju pristalo sudjelovati njih 4. Roditelji u ovom istraživanju upitnike su ispunjavali kod kuće, pri čemu su sve potrebne materijale dobili u omotnici koje im je kući donijelo njihovo dijete. Materijali su poslani ukupno 2363 roditelja, a od toga broja njih je 384 (16 %) potpisalo informirani pismeni pristanak na sudjelovanje u istraživanju i popunilo upitnike. U uzorak sudionika u ovom radu uključeni su muškarci i žene za koje su prikupljeni podaci za sve mjere od interesa ovog rada.¹ U svrhu osiguravanja anonimnosti te spajanja odgovora roditelja i njihove djece, roditelji (a poslije i djeca) na upitnike su sami upisivali zaporke koje su kreirali po istom principu kao i djeca. Dodatno, kako bi se osigurala povjerljivost dobivenih podataka, roditelje se uputilo da odmah po ispunjavanju upitnika sve materijale umetnu natrag u dobivenu omotnicu i potom je zalijepe. Roditelji su informirani o svrsi istraživanja, dobrovoljnosti sudjelovanja u istraživanju, povjerljivosti podataka i o njihovoj upotrebi isključivo u znanstvene svrhe. U slučaju nekih nedoumica ili pitanja vezanih uz istraživanje, ponuđena im je i mogućnost javljanja istraživačima.

¹ Dio rezultata ovog rada prezentiran je na 26. godišnjoj konferenciji hrvatskih psihologa (Sv. Martin na Muri, 7. – 10. studenoga 2018.).

Prije obradbe podataka kojima će se odgovoriti na probleme rada analizirani su deskriptivni podatci za sve varijable koje su uključene u rad.

Kako bi se provjerile postavljene hipoteze rada vezane uz moderacijski učinak socijalne podrške u odnosu ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom kod muškaraca i žena, provedene su četiri moderacijske analize – dvije su provedene s prediktorskom varijablom gubitak financijske neovisnosti kao indikatorom teže ekonomske prilagodbe (jedna na uzorku muškaraca i jedna na uzorku žena), a druge dvije provedene su s prediktorskom varijablom gubitak načina života kao indikatorom teže ekonomske prilagodbe (također jedna na uzorku muškaraca i jedna na uzorku žena).

U svrhu provjere medijacijskih hipoteza socijalne podrške provedene su i četiri medijacijske analize s navedenim dvjema prediktorskim varijablama, odvojeno po spolu. Navedene su moderacijske i medijacijske analize provedene u PROCESS makrou za SPSS (Hayes, 2012). Ovaj se makro zasniva na *bootstrap*-metodi testiranja značajnosti učinka. Navedena je metoda neparametrijski postupak u kojem se najprije uzastopno i nasumično izvlače manji uzorci sa $n-1$ sudionika iz originalnog uzorka, pa se na takvim manjim uzorcima računaju prosječne vrijednosti regresijskih koeficijenata (Hayes, 2012). Obično se u literaturi uzima broj od 5000 *bootstrap* uzorkovanja sa 95 % intervalima pouzdanosti (IP). Navedeni se intervali pouzdanosti procjenjuju na temelju dobivenih empirijskih distribucija rezultata uzoraka, a na njima se može točnije provjeriti jesu li određeni učinci značajni ili nisu. O značajnom medijacijskom učinku govorimo kada dobiveni interval pouzdanosti ne uključuje nulu te tada možemo sa 95 % sigurnosti zaključiti da on nije posljedica slučajnoga variranja.

Analitički, moderatorski se učinci u ovom makrou testiraju tako da se u model kao dodatni prediktor uključi produkt prediktorske varijable i moderatorske varijable. U makrou se automatski varijable centriraju kako bi se osiguralo da koeficijenti dviju varijabli koje definiraju produkt budu interpretabilni unutar raspona podataka. Ovaj makro može i procijeniti područja značajnosti prediktorske varijable kao funkciju moderatorske varijable, koristeći se Johnson-Neyman tehnikom ili Potthoff modifikacijom Johnson-Neyman tehnike. U okviru makroa postoji naredba koja producira tablicu procijenjenih vrijednosti zavisne varijable iz modela za razne kombinacije moderatorske i prediktorske varijable, što je korisno za vizualiziranje interakcije dviju varijabli.

Analiza deskriptivnih podataka

Kako se vidi iz Tablice 1, prosječne procjene na sve četiri mjerene varijable dosta su slične na uzorku muškaraca i žena. Naime, ni žene ni muškarci u ovom uzorku u prosjeku nisu imali tešku ekonomsku prilagodbu na ekonomske poteškoće, oba su spola procijenila svoju socijalnu podršku u prosjeku prilično visokom, kao i svoje zadovoljstvo životom.

		1.	2.	3.	4.	M	SD	Raspon	
								Min	Max
1 EP – gubitak financijske neovisnosti	M	-	-	-0,05	-0,24**	1,20	1,35	0	5
	Ž			-0,09	-0,23**	1,31	1,36	0	5
2 EP – gubitak načina života	M	-	-	-0,12	-0,30**	2,13	1,69	0	6
	Ž			-0,20**	-0,35**	2,20	1,77	0	6
3 Socijalna podrška	M			-	0,29**	3,32	0,60	1	4
	Ž				0,44**	3,44	0,54	1,33	4
4 Zadovoljstvo životom	M				-	5,60	0,93	1,29	7
	Ž				-	5,68	0,94	1,43	7

** $p < 00,01$. EP – ekonomska prilagodba.

📌 **TABLICA 1**
Deskriptivni podatci za sve mjerene varijable na uzorku muškaraca ($n = 164$) i žena ($n = 180$)

Samo na uzorku žena pokazalo se da je teža ekonomska prilagodba mjerena kroz indikator gubitka načina života značajno povezana s nižom socijalnom podrškom; drugim riječima, što su žene više percipirale da su izgubile svoj dotadašnji stil života, ujedno su i percipirale da imaju manje socijalne podrške iz svoje okoline (Tablica 1). Isto tako, na uzorku muškaraca i žena pokazalo se da je teža ekonomska prilagodba mjerena na temelju obaju indikatora povezana sa sniženim zadovoljstvom životom, kao i to da je izraženija socijalna podrška povezana s većim zadovoljstvom životom (Tablica 1).

Analiza moderacijske uloge socijalne podrške

Rezultati moderacijskih analiza pokazali su neznačajnost moderacijskog učinka socijalne podrške na odnos obaju indikatora teže ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom, i to na oba spola (Tablica 2). Dakle, time se odbacuju prva i druga hipoteza ovog rada, prema kojima se očekivalo da će se pokazati moderacijski učinak socijalne podrške na odnos obaju indikatora ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom (H1), što se očekivalo za oba spola (H2).

Sve uključene varijable u modele ukupno su objasnile relativno dosta varijance zadovoljstva životom na oba spola, pa je tako model s gubitkom financijske neovisnosti, socijalnom podrškom i interakcijom tih dviju varijabli objasnio 15 % varijance zadovoljstva životom kod muškaraca te 23 % varijance zadovoljstva životom kod žena. Ukupan model s dru-

gim indikatorom ekonomske prilagodbe objasnio je 16 % varijance zadovoljstva životom kod muškaraca i 26 % varijance zadovoljstva životom kod žena (Tablica 2).

			B	SE B	t	p	
Moderacijski model 1	EP – gubitak financijske neovisnosti	M	-0,57	0,27	-2,12	0,04	
		Ž	0,01	0,31	0,03	0,97	
	Socijalna podrška	M	0,27	0,16	1,70	0,09	
		Ž	0,79	0,17	4,55	0,00	
	EP – gubitak financijske neovisnosti X socijalna podrška	M	0,12	0,08	1,55	0,12	
		Ž	-0,04	0,09	-0,47	0,64	
	Model			M: $R^2 = 0,15$, $F = 9,59$, $p = 0,00$ Ž: $R^2 = 0,23$, $F = 17,88$, $p = 0,00$			
	Moderacijski model 2	EP – gubitak načina života	M	-0,38	0,22	-1,75	0,08
			Ž	0,06	0,20	0,29	0,77
		Socijalna podrška	M	0,22	0,20	1,09	0,28
Ž			0,82	0,19	4,22	0,00	
EP – gubitak načina života X socijalna podrška		M	0,07	0,06	1,10	0,27	
		Ž	-0,06	0,06	-1,01	0,31	
Model			M: $R^2 = 0,16$, $F = 10,35$, $p = 0,00$ Ž: $R^2 = 0,26$, $F = 20,94$, $p = 0,00$				

● **TABLICA 2**
Rezultati testiranja
moderacijske uloge
socijalne podrške

Napomena: Socijalna podrška promatrana je kao moderator u odnosu između gubitka financijske neovisnosti i gubitka načina života kao indikatora ekonomske prilagodbe (EP) i zadovoljstva životom na uzorku muškaraca ($n = 164$) i žena ($n = 180$).

Analiza medijacijske uloge socijalne podrške

Iz Tablice 3 vidi se da gubitak financijske neovisnosti ne predviđa značajno socijalnu podršku na uzorku muškaraca i žena, pa je već na temelju tog rezultata u postupku testiranja pretpostavljenoga medijacijskog učinka jasno da socijalna podrška ne može biti medijator u odnosu između ovog indikatora ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom muškaraca i žena (Medijacijski model 1).

S druge strane, kako se vidi iz Tablice 3, rezultati vezani uz drugi medijacijski model, s gubitkom načina života kao indikatorom teže ekonomske prilagodbe, pokazuju da taj indikator značajno predviđa percepciju manje socijalne podrške, i to samo na uzorku žena ($B = -0,06$; $SE = 0,02$; $p < 0,05$). Također, pokazalo se da percepcija manje socijalne podrške značajno predviđa niže zadovoljstvo životom na uzorku žena ($B = 0,66$; $SE = 0,11$; $p < 0,01$), te da gubitak načina života uz kontrolu socijalne podrške ima značajnu prediktivnost u objašnjenju nižeg zadovoljstva životom kod žena ($B = -0,14$; $SE = 0,04$; $p < 0,01$).

			B	SE B	t	p
		Socijalna podrška				
Medijacijski model 1	EP – gubitak financijske neovisnosti	M	-0,02	0,03	-0,57	0,57
		Ž	-0,04	0,03	-1,32	0,19
	Model	M: $R^2 = 0,00$, $F = 0,32$, $p = 0,57$ Ž: $R^2 = 0,01$, $F = 1,73$, $p = 0,19$				
	Zadovoljstvo životom					
	EP – gubitak financijske neovisnosti	M	-0,16	0,05	-3,16	0,00
		Ž	-0,13	0,05	-2,89	0,00
	Socijalna podrška	M	0,44	0,11	3,88	0,00
		Ž	0,73	0,12	6,26	0,00
	Model	M: $R^2 = 0,14$, $F = 13,07$, $p = 0,00$ Ž: $R^2 = 0,23$, $F = 25,78$, $p = 0,00$				
		Socijalna podrška				
Medijacijski model 2	EP – gubitak načina života	M	-0,04	0,03	-1,58	0,11
		Ž	-0,06	0,02	-2,76	0,01
	Model	M: $R^2 = 0,02$, $F = 2,5$, $p = 0,11$ Ž: $R^2 = 0,04$, $F = 7,64$, $p = 0,00$				
	Zadovoljstvo životom					
	EP – gubitak načina života	M	-0,15	0,04	-3,65	0,00
		Ž	-0,14	0,04	-4,07	0,00
	Socijalna podrška	M	0,40	0,11	3,58	0,00
		Ž	0,66	0,11	5,75	0,00
	Model	M: $R^2 = 0,16$, $F = 14,90$, $p = 0,00$ Ž: $R^2 = 0,26$, $F = 30,89$, $p = 0,00$				

TABLETA 3
Rezultati u postupku
testiranja medijacijske
uloge socijalne
podrške

Napomena: Socijalna podrška promatrana je kao medijator u odnosu između gubitka financijske neovisnosti i gubitka načina života kao indikatora ekonomske prilagodbe (EP) i zadovoljstva životom na uzorku muškaraca ($n = 164$) i žena ($n = 180$).

Analizirani odnosi između varijabli pokazali su, dakle, kako je moguće postojanje jedino medijacijskog učinka socijalne podrške u odnosu između gubitka načina života i zadovoljstva životom, i to samo na uzorku žena. Rezultati testiranja veličine i značajnosti toga pretpostavljenog učinka pokazali su kako je on statistički značajan, jer se pokazalo kako interval pouzdanosti dobivenih parametara za taj učinak ne uključuje nulu ($B = -0,04$; $SE = 0,01$; $IP [-0,0884; -0,0128]$).

Konačno, valja samo napomenuti kako su sve uključene varijable na oba uzorka objasnile značajan udio varijance zadovoljstva životom te da su udjeli objašnjene varijance zadovoljstva životom u medijacijskim modelima usporedivi s onima dobivenim u moderacijskim modelima (Tablica 3).

Nemogućnost plaćanja računa te gubitak određenoga standarda života u situacijama ekonomskih poteškoća neupitno predstavlja izvor znatnoga stresa za pojedinca i umanjuje njegovu kvalitetu života, osobito u onom vidu koji se odnosi na njegovu dobrobit. Kakvu ulogu u objašnjenju tog odnosa ima socijalna podrška još je uvijek nerazjašnjeno pitanje u literaturi. Nekoliko je mehanizama kojima se djelovanje ove varijable pokušalo objasniti, pri čemu jedna hipoteza promatra socijalnu podršku kao svojevrsan ublaživač u odnosu između stresa i dobrobiti pojedinca, dok je druga hipoteza promatra kao medijator u odnosu između stresa i dobrobiti.

U radu se pošlo od navedenih dviju hipoteza o mogućim učincima socijalne podrške, proučavajući njezinu ulogu u odnosu između ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom, kao i hipotezama vezanim uz spolne razlike u učincima socijalne podrške u odnosu ekonomske prilagodbe i zadovoljstva životom.

Suprotno postavljenoj hipotezi o moderacijskom učinku socijalne podrške (H1) i hipotezi o spolnim razlikama u tom učinku (H2), dobiveni su rezultati pokazali kako ne postoji značajan moderacijski učinak socijalne podrške na odnos ekonomske prilagodbe (obiju njezinih komponentata) i zadovoljstva životom, što se pokazalo na oba spola. Ovi su rezultati donekle iznenadili, jer je hipoteza o socijalnoj podršci kao ublaživaču konceptualno jasno prikazana u literaturi, a prema kojoj se očekuje da će negativni ishodi za pojedince biti manji ako im je dostupan odgovarajući sustav socijalne podrške kada su pod stresom (Alloway i Bebbington, 1987). U literaturi je predloženo i u nekim istraživanjima pokazano (npr. Cohen i Wills, 1985; Lakey i Orehek, 2011; Peirce i sur., 1996) da je ovaj učinak ublažavanja socijalne podrške na djelovanje stresa primjetan samo u slučajevima kada je riječ o vrsti socijalne podrške koja je specifična za određenu vrstu stresa. Drugim riječima, ako se u istraživanju radi o mjeranju nekoga stresa vezanog uz ekonomske poteškoće, tada bi se u njemu trebalo usmjeriti i na mjerenje opipljive, instrumentalne socijalne podrške, koja bi najvjerojatnije mogla ublažiti taj specifičan stres vezan uz ekonomske poteškoće. U ovom je istraživanju mjerem emocionalni aspekt socijalne podrške koji nije specifičan za ekonomske poteškoće, kao i instrumentalni aspekt socijalne podrške; međutim, taj je instrumentalni mjerem tek sa tri čestice, pa bi preporuka za buduća istraživanja bila usmjeriti se specifično na ovu vrstu socijalne podrške i mjeriti je mjerom koja bi obuhvatila više njezinih pokazatelja. Isto tako, kao mogući razlog nepotvrđivanja moderacijske hipoteze socijalne podrške, u ovom istraživanju može se naći u vrsti uzorka na kojem su podatci obrađeni. Naime, riječ je o

uzorku sudionika koji u prosjeku nisu imali izrazito tešku ekonomsku prilagodbu na ekonomske poteškoće. Ako se u obzir uzmu neki rezultati istraživanja (npr. Åslund i sur., 2014) koji su pokazali da se uloga socijalne podrške kao ublaživača djelovanja ekonomskoga pritiska na dobrobit pojedinca pokazuje statistički značajnom tek na višim razinama toga istog pritiska, ostavljamo vjerojatnom i mogućnost da ona nije u ovom istraživanju potvrđena upravo zbog vrste uzorka sudionika.

Kada je riječ o medijacijskoj ulozi socijalne podrške, treća postavljena hipoteza rada tek je djelomično potvrđena, jer se pokazalo da je socijalna podrška medijator u odnosu između samo jedne komponente ekonomske prilagodbe (gubitka načina života) i zadovoljstva životom, ali ne i između gubitka financijske neovisnosti (također komponenta ekonomske prilagodbe) i zadovoljstva životom. Rezultati vezani uz potvrđeni medijacijski učinak idu u smjeru koji pokazuje da teža ekonomska prilagodba u vidu gubitka načina života dovodi do toga da ljudi smatraju kako imaju manje socijalne podrške, što naposljetku dovodi do smanjenja zadovoljstva životom. Odgovor na to zašto se medijacijski učinak socijalne podrške pokazao u kontekstu gubitka načina života, ali ne i gubitka financijske neovisnosti, možda se nalazi u tome što je gubitak načina života ipak više "socijalan" po prirodi, odnosno vidljiv je i uključuje druge ljude; u tom smjeru možda od nekih dotadašnjih ponašanja, poput odlazaka na odmor, koncerte i slično, od kojih su sudionici morali odustati zbog ekonomskoga pritiska i uključuju te druge ljude, dok se gubitak financijske neovisnosti odnosi na prilagodbu financijskim problemima, a koja ne mora nužno uključivati druge ljude iz njihove blizine, poput dobivanja financijske pomoći države, aktiviranje uštedevine za podmirenje troškova života i slično.

Konačno, posljednja hipoteza ovog rada (H4), vezana uz nepostojanje spolnih razlika u medijacijskom učinku socijalne podrške, potpuno je odbačena jer se pokazalo da ovaj medijacijski učinak postoji na uzorku žena, ali ne i muškaraca. Budući da su muškarci općenito manje skloni tražiti socijalnu podršku (npr. Shumaker i Hill, 1991), moguće je da to posebno teško čine kada zapadnu u ekonomske poteškoće, jer su većinom i dalje socijalizirani tako da sebe smatraju glavnim hraniteljima obitelji. Zbog toga i gubitak posla, a s tim povezane i ekonomske poteškoće dovode do izraženijega gubitka samopoštovanja muškaraca (Obradović i Čudina-Obradović, 2000). Osim toga, s obzirom na to da su muškarci tradicionalno poticani da cijene neovisnost, moguće je da izbjegavaju okretanje drugima i traženje pomoći (Stokes i Wilson, 1984). S druge strane, žene su socijalizirane da budu okrenute prema drugima i emocionalno ekspresivne, zbog čega potencijalno lakše aktiviraju mrežu svoje socijalne podrške, i to čine

u većoj mjeri u usporedbi s muškarcima. Upravo zbog očekivanja koja proizlaze iz raznih društvenih uloga žena i muškaraca za ženu je prihvatljivije da razgovara s drugima o svojim problemima i traži pomoć, dok se od muškaraca više očekuje da svoje probleme rješavaju samostalno (Barbee i sur., 1993; prema Day i Livingstone, 2003).

Provedeno istraživanje ima niz prednosti, a prije svega valja naglasiti kako se ovdje radi o longitudinalnom nacrtu, zbog čega se može govoriti o uzročno-posljedičnim odnosima. Isto tako, njegova znatna prednost i doprinos ogleda se u samom mjerenju varijabli koje upućuju na dugoročniju perspektivu, a time ponajprije mislimo na mjerenje ekonomske prilagodbe zadnjih godina, kao i kognitivne komponente subjektivne dobrobiti pojedinca, odnosno zadovoljstva životom. Doprinos rada ogleda se i u bogatstvu spoznaja koje on pruža, pri čemu se to prije svega odnosi na istodobno ispitivanje moderacijskih i medijacijskih učinaka socijalne podrške, i to na oba spola.

Usprkos mnogim prednostima ovoga rada, treba navesti i nekoliko nedostataka. Primjerice, uzorak sudionika uključivao je samo sudionike koji u prosjeku u zadnjih godinu dana nisu imali tešku ekonomsku prilagodbu, pa bi svakako bilo preporučljivo u buduća istraživanja uključiti i sudionike s takvim iskustvima. Isto tako, u uzorku su bili samo muškarci i žene do kojih se došlo preko njihove djece, odnosno učenika koji su sudjelovali u istraživanju. Moguće je da je uključivanje roditelja kao sudionika u istraživanju na ovaj način dovelo do samoselekcije uzorka i manjega broja sudionika koji imaju ozbiljne ekonomske poteškoće. Kao što se vidi iz opisa uzorka te deskriptivnih podataka dobivenih na indikatorima ekonomske prilagodbe, u uzorku nisu znatno zahvaćeni sudionici koji imaju niska prosječna primanja po članu kućanstva, većina je sudionika zaposlena, pa je u prosjeku u uzorku rijetko bilo iskustvo teške ekonomske prilagodbe, što svakako predstavlja ograničenje ovog rada.

Budući da su u uzorku jednim dijelom bili i roditeljski parovi, svakako bi u budućim provjerama odnosa između mjerenih varijabli trebalo posvetiti pažnju dijadnim analizama u kojima jedinica analize nije pojedinac nego par – u ovom slučaju bračni par. Naime, svaki je odnos rezultat interakcije pojedinaca koji se u njemu nalaze, zbog čega i njihovi rezultati na pojedinim mjerama nisu nezavisni, odnosno u određenoj su korelaciji (Kenny i Cook, 1999). Dijadne analize upravo tu nenezavisnost članova para (dijade) uzimaju u obzir, pa je i statistički uključuju u provjeravane modele, a potencijal podataka dobivenih ovim istraživanjem svakako se očituje i u mogućnosti da se rezultatima pristupi i na taj način.

Nadalje, u kontekstu upotrijebljenih mjera u istraživanju, u buduća bi istraživanja svakako valjalo uključiti mjeru socijalne podrške koja bi bila specifična za situacije kada se ljudi nađu u ekonomskim poteškoćama, odnosno koje bi se odnosile na dobivanje instrumentalne i financijske socijalne podrške od drugih ljudi u takvim situacijama. Svakako bi u budućim istraživanjima trebalo konstruirati i primijeniti mjeru ekonomske prilagodbe koja bi imala veću pouzdanost od mjere koja je korištena u ovom istraživanju, što je moglo utjecati na dobivene rezultate. Uza sve navedene nedostatke, rad je ipak znatan doprinos literaturi u teorijskom smislu iz razloga koji su već navedeni, ali i u praktičnom, i to u vidu savjetovanja o mogućim načinima poboljšanja kvalitete života kod ljudi u situacijama kada se nađu u ekonomskim poteškoćama.

LITERATURA

Alloway, R. i Bebbington, P. (1987). The buffer theory of social support – a review of the literature. *Psychological Medicine*, 17(1), 91–108. <https://doi.org/10.1017/S0033291700013015>

Åslund, C., Larm, P., Starrin, B. i Nilsson, K. W. (2014). The buffering effect of tangible social support on financial stress: Influence on psychological well-being and psychosomatic symptoms in a large sample of the adult general population. *International Journal for Equity in Health*, 13(1), 85. <https://doi.org/10.1186/s12939-014-0085-3>

Barrera, M. (1986). Distinctions between social support concepts, measures, and models. *American Journal of Community Psychology*, 14(4), 413–445. <https://doi.org/10.1007/BF00922627>

Biswas-Diener, R. i Diener, E. (2001). Making the best of a bad situation: Satisfaction in the slums of Calcutta. *Social Indicators Research*, 55(3), 329–352. <https://doi.org/10.1023/A:1010905029386>

Bridges, S. i Disney, R. (2010). Debt and depression. *Journal of Health Economics*, 29(3), 388–403. <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2010.02.003>

Caplan, R. D. (1979). Social support, person-environment fit, and coping. U L. A. Ferman i J. P. Gordus (Ur.), *Mental health and the economy* (str. 89–138). W. E. Upjohn Institute for Employment Research.

Cohen, S. i Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310–357. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.98.2.310>

Cohen, S., Sherrod, D. R. i Clark, M. S. (1986). Social skills and the stress-protective role of social support. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(5), 963–973. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.50.5.963>.

Dakof, G. A. i Taylor, S. E. (1990). Victims' perceptions of social support: What is helpful from whom? *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(1), 80–89. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.1.80>

Day, A. L. i Livingstone, H. A. (2003). Gender differences in perceptions of stressors and utilization of social support among university students. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 35(2), 73–83. <https://doi.org/10.1037/h0087190>

Diener, E. D. i Biswas-Diener, R. (2002). Will money increase subjective well-being? A literature review and guide to needed research. *Social Indicators Research*, 57, 119–169. <https://doi.org/10.1023/A:1014411319119>

Diener, E. i Oishi, S. (2000). Money and happiness: Income and subjective well-being across nations. U E. Diener i E. M. Suh (Ur.), *Culture and subjective well-being* (str. 185–218). MIT Press.

Diener, E. i Suh, E. (1997). Measuring quality of life: Economic, social, and subjective indicators. *Social Indicators Research*, 40(1-2), 189–216. <https://doi.org/10.1023/A:1006859511756>

Dunkel-Schetter, C. i Skokan, L. A. (1990). Determinants of social support provision in personal relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7(4), 437–450. <https://doi.org/10.1177/0265407590074002>

Eckenrode, J. i Wethington, E. (1990). The process and outcome of mobilizing social support. U S. Duck i R.C. Silver (Ur.), *Personal relationships and social support* (str. 83–103). Sage.

Elder Jr, G. H., Conger, R. D., Foster, E. M. i Ardel, M. (1992). Families under economic pressure. *Journal of Family Issues*, 13(1), 5–37. <https://doi.org/10.1177/019251392013001002>

Fram, M. S. (2003). *Managing to parent: Social support, social capital, and parenting practices among welfare-participating mothers with young children*. Discussion Paper 1263-03. Madison: Institute for Research on Poverty.

Griethuijzen, R. A. L. F., Eijck, M. W., Haste, H., Brok, P. J., Skinner, N. C., Mansour, N., Gencer, A. S. i BouJaoude, S. (2014). Global patterns in students' views of science and interest in science. *Research in Science Education*, 45(4), 581–603. <https://doi.org/10.1007/s11165-014-9438-6>

Hayes, A. F. (2012). *PROCESS: A versatile computational tool for observed variable moderation, mediation, and conditional process modeling*. <http://www.afhayes.com/public/process2012.pdf>

Kaniasty, K. i Norris, F. H. (1993). A test of the social support deterioration model in the context of natural disaster. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(3), 395–408. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.64.3.395>

Kaplan, B. H., Cassel, J. C. i Gore, S. (1977). Social support and health. *Medical Care*, 15(5), 47–58. <https://doi.org/10.1097/00005650-19770500100006>

Kenny, D. A. i Cook, W. (1999). Partner effects in relationship research: Conceptual issues, analytic difficulties, and illustrations. *Personal Relationships*, 6(4), 433–448. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1999.tb00202.x>

Koeske, G. F. i Koeske, R. D. (1991). Underestimation of social support buffering. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 27(4), 475–489. <https://doi.org/10.1177/0021886391274007>

Lachman, M. E. i Weaver, S. L. (1998). The sense of control as a moderator of social class differences in health and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(3), 763–773. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.3.763>

Lakey, B. i Orehek, E. (2011). Relational regulation theory: A new approach to explain the link between perceived social support and mental health. *Psychological Review*, 118(3), 482–495. <https://doi.org/10.1037/a0023477>

Leatham, G. i Duck, S. (1990). Conversations with friends and the dynamic of social support. U S. Duck i R. C. Silver (Ur.), *Personal relationships and social support* (str. 1–29). Sage.

Lin, N. (1986). Modeling the effects of social support. U N. Lin, A. Dean i W. Ensel (Ur.), *Social support, life events, and depression* (str. 173–212). Academic Press.

Lin, N. i Ao, D. (2008). The invisible hand of study: An exploratory study. U N. Lin i B. Erickson (Ur.), *Social capital: Advances in research* (str. 108–132). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199234387.003.0050>

Lucas, R. E. i Dyrenforth, P. S. (2006). Does the existence of social relationships matter for subjective well-being? U K. D. Vohs i E. J. Finkel (Ur.), *Self and relationships: Connecting intrapersonal and interpersonal processes* (str. 254–273). The Guilford Press.

Lucas, R. E. i Schimmack, U. (2009). Income and well-being: How big is the gap between the rich and the poor? *Journal of Research in Personality*, 43(1), 75–78. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2008.09.004>

Monnier, J., Stone, B. K., Hobfoll, S. E. i Johnson, R. J. (1998). How antisocial and prosocial coping influence the support process among men and women in the U.S. Postal Service. *Sex Roles*, 39, 1–20. <https://doi.org/10.1023/A:1018821631246>

Obradović, J. i Čudina-Obradović, M. (2000). Obitelj i zaposlenost izvan kuće: međusobno ometanje i/ili pomaganje. *Revija za socijalnu politiku*, 7(2), 131–145. <https://doi.org/10.3935/rsp.v7i2.254>

Pavot, W. i Diener, E. (1993). Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 164. <https://doi.org/10.1037/1040-3590.5.2.164>

Peirce, R. S., Frone, M. R., Russell, M. i Cooper, M. L. (1996). Financial stress, social support, and alcohol involvement: A longitudinal test of the buffering hypothesis in a general population survey. *Health Psychology*, 15(1), 38–47. <https://doi.org/10.1037//0278-6133.15.1.38>

Ross, C. E. i Van Willigen, M. (1997). Education and the subjective quality of life. *Journal of Health and Social Behavior*, 38(3), 275–97. <https://doi.org/10.2307/2955371>

Selenko, E. i Batinic, B. (2011). Beyond debt. A moderator analysis of the relationship between perceived financial strain and mental health. *Social Science and Medicine*, 73(12), 1725–1732. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2011.09.022>

Shumaker, S. A. i Hill, D. R. (1991). Gender differences in social support and physical health. *Health Psychology*, 10(2), 102–111. <https://doi.org/10.1037/0278-6133.10.2.102>

Skok, A., Harvey, D. i Reddihough, D. (2006). Perceived stress, perceived social support, and wellbeing among mothers of school-aged children with cerebral palsy. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 31(1), 53–57. <https://doi.org/10.1080/13668250600561929>

Song, L., Son, J. i Lin, N. (2011). Social support. U J. Scott i P. J. Carrington (Ur.), *The Sage handbook of social network analysis* (str. 116–128). SAGE. <https://doi.org/10.4135/9781446294413.n9>

Stokes, J. P. i Wilson, D. G. (1984). The inventory of socially supportive behaviors: Dimensionality, prediction, and gender differences. *Ame-*

ican Journal of Community Psychology, 12(1), 53–69. <https://doi.org/10.1007/BF00896928>

Vinokur, A. D., Price, R. H. i Caplan, R. D. (1996). Hard times and hurtful partners: How financial strain affects depression and relationship satisfaction of unemployed persons and their spouses. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(1), 166–179. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.1.166>

Wang, Y., Huang, Z. i Kong, F. (2020). Parenting stress and life satisfaction in mothers of children with cerebral palsy: The mediating effect of social support. *Journal of Health Psychology*, 25(3), 416–425. <https://doi.org/10.1177/1359105317739100>

Wheaton, B. (1985). Models for the stress-buffering functions of coping resources. *Journal of Health and Social Behavior*, 26(4), 352–364. <https://doi.org/10.2307/2136658>

Whelan, C. T. (1993). The role of social support in mediating the psychological consequences of economic stress. *Sociology of Health and Illness*, 15(1), 86–101. <https://doi.org/10.1111/1467-9566.ep11343797>

Wilkinson, L. R. (2016). Financial strain and mental health among older adults during the great recession. *The Journals of Gerontology*, 71(4), 745–754. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbw001>

Wohlgemuth, E. i Betz, N. E. (1991). Gender as a moderator of the relationships of stress and social support to physical health in college students. *Journal of Counseling Psychology*, 38(3), 367–374. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.38.3.367>

Wrosch, C., Heckhausen, J. i Lachman, M. E. (2000). Primary and secondary control strategies for managing health and financial stress across adulthood. *Psychology and Aging*, 15(3), 387–399. <https://doi.org/10.1037/0882-7974.15.3.387>

Yang, C., Xia, M., Han, M. i Liang, Y. (2018). Social support and resilience as mediators between stress and life satisfaction among people with substance use disorder in China. *Frontiers in Psychiatry*, 9, 436. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2018.00436>

Economic Adjustment and Life Satisfaction of Men and Women: The Role of Social Support

Lana BATINIĆ, Ivana VRSELJA, Dragan GLAVAŠ
Catholic University of Croatia, Zagreb, Croatia

The aim of the study was to explore whether social support plays a moderator and / or mediator role in relation to two indicators of difficult economic adjustment (loss of financial independence and loss of lifestyle) and life satisfaction of men and women. Data were collected at two measurement points during 2016, on a convenient sample of 180 women and 164 men. In the first point, two indicators of economic

adjustment were measured by self-report, while in the second point, perceived social support, as well as life satisfaction were measured. Data were analyzed with several moderation and mediation analyses. The results showed the non-significance of the tested moderational effects of social support on the relationship between both indicators of economic adjustment and life satisfaction on both sexes, while mediational analysis showed the significance of only one tested mediation effect, on a sample of women. More specifically, a pronounced loss of lifestyle has been shown to lead to less social support, which ultimately leads to lower life satisfaction. The results were interpreted with regard to economic adjustment as a source of stress, and existing hypotheses of the role of social support in the context of well-being of the individual, i.e. life satisfaction.

Keywords: economic adjustment, social support, life satisfaction

Međunarodna licenca / International License:
Imenovanje-Nekomercijalno / Attribution-NonCommercial